

VĚRA HROCHOVÁ

PROBLÉMY SLOVANSKÉHO OSÍDLENÍ PELOPONÉSU

Invaze slovanských kmenů do oblasti balkánského poloostrova, jejich usazení ve středověkém Řecku je problémem, který v současné době řeší mnoho historiků i byzantologů. Je to proto, že se slovanskému živlu na řecké půdě je svázáno mnoho otázek dosud nedořešených a nezodpovězených. Chtěla bych v tomto krátkém příspěvku poukázat na to, jak současná byzantologie se staví ke zkoumání "slovanského osídlení" na Peloponésu.

Slovanské osídlení Řecká probíhalo po etapách a s nestejnou intenzitou a zasahovalo nerovnoměrně oblastí byzantské říše. Osídlení Peloponésu se časově klade do konce 6. stol. /P.Charanis/, B.Zástěrová je v tomto přesnější a uvádí šestý rok vlády císaře Maurikia, tedy rok 587/8. Slované pak ovládali Peloponés až do čtvrtého roku vlády císaře Nikefora, tedy do roku 806, do toho roku, kdy byzantská vojska zvítězila nad Slovanu u Patrasu. Ale i po tomto roce se setkáváme v pramenech se Slovanu, samozřejmě již jen více méně s residuem slovanského živlu, který přetrvával až do 13. století. Právě o tomto epilogu "slovanského působení" bych se chtěla zde zmínit.

Prameny nejdříve uvádějí, že Slované obsadili Hellas. - Jednou z prvních otázek, kterou si tedy historikové kladou, je, zda byl Peloponés součástí Hellady. Co tedy náleželo do geografického pojmu "Hellas"? Většina historiků, počínaje již od J.W. Zinkeisena /1832/, ale jsou to zvláště představitelé řecké historiografie, K. Amantos, P.Karolidés, P.Zakythinos, spolu s K.K. Settonem a

P.Charanise souhlasí s tím, že pojem "Hellas" zahrnuje i Peloponés. Jen G.Ostrogorsky zůstává s vymezením Hellady tak, že do tohoto pojmu zahrnuje jen střední Řecko a nenáleží pryč do něho nejen Peloponés, ale ani západní Řecko. S geografickým vymezením pojmu "Hellas" souvisí bezprostředně druhá otázka, a to je datace vzniku tématu "Hellas" a jeho teritoriálního vymezení. Vznik tématu Hellas souvisel s rozvíjeným administrativním a správním systémem byzantským. Thémata, jak známo, byla obranou proti barbarickým vpádům a proti slovanským vpádům. P.Charanis uvádí několik etap při vzniku tématického zřízení: vznik tématu Hellas datuje do roku 695, v roce 780 vzniká Egejské téma, roku 864 vzniká téma na Krétě a v roce 805 na Peloponésu. Počátek tohoto tématu uvádí do přímé souvislosti se vznikem tématu Carabisiani, námořního tématu.

Osidlení Peloponésu slovanským obyvatelstvem je zachyceno podrobně v Monembasijské kronice, kde se uvádí, že obyvatelé Patrasu uprchli před Slovy do jižní Itálie - do Rhegia di Calabria, zatímco obyvatelstvo Lakedaimonu odešlo na Sicilii, jiní pak se přesunuli do východního pobřeží peloponéského, kde založili známé město Monembesia: ostatní obyvatelstvo uprchlo do východních hor pohoří Párnomu.

Nejnovější práce topografické, historické, které vzaly již i v úvahu archeologický materiál, tak jak je tomu ve vynikající dvou-svazkové práci A.Bona /La Morée franque. Recherches historiques topographiques et archéologiques sur la principauté d'Achaie /1205-1430/. Bibl. des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. 213, Paris 1969, obyvatelstvo slovanského původu umísťují na Peloponésu takto: Slované se rozkládali v horách Taygétu dále

až k mysu Malée, na území zvaném Vatika. Druhým celkem slovanského osídlení byla oblast západní a střední Arkádie, kde se dochovalo nejvíce slovanských jmen, dále pak oblast Messénie a Lakonie. Se slovanskou kolonizací jsou připomínány i kmeny Melingů, které jsou umísťovány na západní svah Taygétu, na východ od Kalamaty až k Oitylon. Kmen Melingů a Ezeritů je považován za slovanský. Ale Tsakonie, oblast mezi pohořím Párnomu a mořem je dodnes v pracích geografických, historických a filologických značně problematická. Proti A. Bonovi tvrdí někteří řečtí historikové, zejména D. Zakythinos, že Tsakonie nebyla oblastí slovanskou, resp. oblastí, kam by Slované pronikli. Různá hlediska i názory na oblast Tsakonie najdeme u řeckých historiků a geografů v čele s A. Philippsonem. Je to zřejmé tím, že bude třeba rozlišit kmeny Ezeritů, Melingů a Tsakonů. Všechny tyto tři skupiny jsou běžné v pozdně byzantských pramenech a v pramenech nebyzantské provenience /italské a francké/ uváděny jako slovanské. To se týče zejména Morejské kroniky, díla grecizovaného Franka z první poloviny 14. stol., která se dochovala v různých verzích /francouzské, italské a aragonské / a která podává bohaté údaje o vzájemných vztazích mezi Byzantinci a Franky v době francké nadvlády na Peloponésu. Tato Morejská kronika, kronika o obytí Peloponésu, uvádí, že Slované žili na Peloponésu ještě značně dlouho a to právě i v období tzv. franckého vpádu. Kronika označuje za Slovary právě obyvatele Tsakonie a Melingy; uvádí zmínky o lokalitě Gianitsa, vesnici, ze které prý obyvatelstvo slovanské přepadlo roku 1295 Kalamatu. Tehdy francký předák - princ, žádal navrácení pevností Kalamaty a to na byzantském guvernérovi, působícím v Mistře. Ten však odpověděl, že Slované nenáleží císaři /rozuměj byzantskému / a jsou nezávislí. Podobná epizoda se

opakovala za císaře Andronika II. Palaiologa, což svědčí o nezávislosti slovanského elementu na Peloponésu. Máme i zprávu o dobrých vztazích mezi Franky a Slovany, kdy totiž francský princ mohl rekrutovat vojsko ze slovanského území na Peloponésu za souhlasu jejich pána. Bylo to v oblasti jižního Peloponésu, Kalamaty a za odměnu dostalo pak slovanské obyvatelstvo vesnice z ranckého knížectví. Později již zmínky o Slovanech v pramenech mizí.

K první fázi asimilace slovanských kmenů na Peloponésu vůči řeckému obyvatelstvu došlo po porážce Slovanů v roce 805/6, kdy došlo k pokřesťení slovanských kmenů. Slované pak církevně náleželi pod Patras. Výjimkou zůstával v této době Taygétos, kmeny Melingů, Ezeritů byly přinuceny ke christianizaci až v 10. století. Pokřesťení /christianizace/ značně uspišilo proces asimilace slov. obyvatelstva na Peloponésu. O této etapě podávají zprávy životy svatých, zde uvedme ještě málo doceněný pramen svatého Filareta /ed; M.H.Fourney - M.Lerny, Byzation 1934, str.165/.

Nejzávažnějším a nejpresvědčivějším jsou samozřejmě archeologické nálezy pro slovanskou aglomeraci. Se zcela zajímavým argumentem přichází opět A.Bon, který vychází z argumentu ex silentio, totiž, že pro slovanskou existenci na Peloponésu svědčí to, že se v době od roku 668 - 811 nevyskytují v této oblasti žádné nálezy mincí. Svědčí to prý o tom, že Slované přetrhly jakékoliv spojení Peloponésu s Konstantinopolí, s centrem ústřední byzantské moci.

Jaké však jsou pozitivní stopy po Slovanech z hlediska archeologického ?

1/ Byla nalezena hrobka avarských válečníků v Korinthe, datovaná do pol. 7. století,

2/ nápisy v Asprokambos v Korintu a v Eleusis /Eleusině/,
 3/ byly objeveny nálezy slovanské keramiky v Olympii. Je to již dnes známý nález, o kterém se zmiňují proto, že jsme se skutečně během studijního pobytu v Řecku v letech 1971-72 mohly spolu s kolegyní dr. T.Štefanovičovou blíže seznámit. Depot musea německého archeologického institutu v Olympii uchovává těchto 25 nádob, které se našly v hrobech při výkopu základů nového musea v Olympii a které jsou řeckými archeology určeny jako slovanské. Nádobky jsou jednoduchého tvaru s mírně zvlněnou rytou křivkou, jsou zřetelným svědectvím o kultuře dávných Slovanů. Tento náhodný objev vede k zamyšlení, kolik nálezů by mohl Peloponés poskytnout, byl-li by veden systematický výzkum? Uvědomíme-li si však, že otázky slovanského osídlení na území Řecka nepatří zrovna k populárním mezi současnými badateli a připočteme-li k tomu i problémy finanční, chápeme chladný postoj vůči tomuto problému i některých řeckých institucí. A tak oblastí obydlené Slovy jako Taygétos, Lakonie a Mani mají zatím oporu jen v pramenech historické povahy.

Jiště mnoho závažného mohou podat studie onomastické a filologické pro slovanskou aglomeraci na Peloponésu. Východiskem v tomto smyslu jsou údaje M.Vasmera o slovanském původu místních jmen na Peloponésu, kterých uvádí 429. Z toho pro oblast Korintu 24, Argolidy 16, Achaie 95, Messénie 41, Elidy 34, Trifylie 42, Arkádie 94 a Lakonie 81. Proti těmto údajům stál řecký historik Satha, který uznával pro Peloponés jen albánskou migraci. V současné době je však možno předpokládat ještě větší počet slovanských místních jmen; značná část lokalit byla nahrazena albánskými, tureckými a řeckými názvy. O tom svědčí i zprávy z pozdější doby ze 13., 14. a 15. sto-

lstí, kdy zejména texty benátské, italské proveniencie uvádějí jména, která zněla slovanaky, ale která již dnes neexistují. Toponymie může podat síť jmen, jejichž základ je slovanaký. Je možno i vidět, že řecká jména měst jsou početnější směrem k moři, kdežto směrem do vnitrozemí se vyskytují hojněji jména se slovanakým původem. To se týká zejména horských oblastí, přímo horské krajiny v západní Arkádii, nazývaná Skorta, rozkládající se k Megalopoli podél údolí Ladon. Navíc zůstávají problémem z hlediska jazykového dialektu na Peloponésu, zejména tsakonaký. I když pojem Taakonie splývá ve zprávách italských cestovatelů s pojmem Sklavonie, residua slovanaká v něm nenacházíme.

Zcela otevřenou otázkou zůstává společenská zřízení Slovanů na Peloponésu, o němž z pramenů máme tradiční údaje jako o kmenovém stádiu, které nebylo pevně vojensky a politicky organizováno. Nevytvořil se pevný politický útvar, celek, neuvádí se žádný jejich představitel, jen že měli v čele svého vůdce /Morejská kronika/. Slované neměli pevnou armádu, která útočí, ale přemísťovali se ve skupinách se ženami, dětmi a bagáží. Také společná vazba na Avary a postupné uvolňování tohoto vztahu na Peloponésu je problémem.

Celkově můžeme shrnout, že v současné historiografii i v jiných studiích geografických, topografických, onomastických není pochyb o tom, že slovanaký živel pronikl na Peloponés a usadil se zde. Je však nutno určit a kriticky zhodnotit působení Slovanů v této oblasti a to bez výstřelků typu J.P.Fallmeyerera /Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, Stuttgart 1830-46/. Je třeba prozkoumat datací příchodu Slovanů do této oblasti, dále

pak zachytit proces christianizace a zkoumat do jaké míry zde proces christianizace byl zároveň procesem asimilace. Slovanický živel byl na Peloponésu, ale zmizel, asimiloval se a splýnul se vznikajícím novodobým řeckým národem. Jde však o jeho přesné historické i geografické vymezení, a to na základě nového archeologického materiálu a na základě rozboru peloponéského názvosloví.

- - -

Les mentions des rapports existant entre les Slaves et Byzance, se concentrent surtout sur l'étude des régions occupées par les Slaves balkaniques qui, plus tard, ont établi de forts ensembles étatiques et où se sont formés des groupes nationaux ayant leur continuité jusqu'à nos jours. Le problème Balkan-Slaves est, en plus, un élément important dans le destin des agglomérations slaves dans la Grèce elle-même.

Il est nécessaire d'attirer l'attention dans certaines régions du Péloponnèse, se sont maintenues des agglomérations slaves jusqu'à l'époque des Paléologues. Les Slavistes n'accordaient pas jusqu'à présent une attention suffisante aux sources de provenance franque, et, en général, aux sources de l'époque de la domination franque au Péloponnèse. De ces sources, il est à croire, que certaines régions du Péloponnèse jusqu'au 14e siècle, étaient peuplées par de tribus slaves. Il s'agit des régions occidentales, et centrales de l'Arcadie, la région de la Mésénie, de Laconie, le versant occidental du Taygète. Les tribus des Mélingues, des Ezerites et Tsaciniens sont considérées souvent par quelques historiens comme les tribus slaves. En nous seulement cela: de certaines mentions de la chronique de Morée, nous pouvons

ainsi reconstruire, les données principales des rapports sociaux des Slaves, et leur position dans la constellation politique du Péloponnèse de ce temp-là.